

12. Розгон Установчих зборів

“Установчі збори” – це були чарівні слова в лексиці всіх діячів Російської революції від В.Леніна до Л.Корнілова. Надто багато сподівань пов’язувалося з ними в усіх верствах суспільства.

В.Ленін вимагав, щоб більшовики здійснили збройне повстання до 25 листопада – останньої дати виборів до Установчих зборів. “Невже важко зрозуміти, що при владі в руках Рад Установчі збори забезпечені і їх успіх забезпечений?” – підкреслював він зі здоровим цинізмом⁴⁰. Вибори за “чотирихвісткою” були для більшовиків цілком програшні в країні, населення якої складалося переважно з селян. Зміною гасел вони могли вплинути на ради робітничих і солдатських депутатів, але не на село, яке звично йшло за есерами. Розколом есерівської партії в даному разі більшовики не могли скористатися: списки виборців і кандидатів у депутати були складені раніше. Лише після встановлення диктатури партія Леніна могла вплинути якщо не на результат виборів, то на хід роботи Установчих зборів.

На II Всеросійському з’їзді рад більшовики грали роль законослухняних політиків. Усі декрети, які прийняв з’їзд, вважалися тимчасовими і підлягали затвердженню, виправленню або скасуванню Установчими зборами. В тексті Декрету про мир зникло посилання на Установчі збори. Тому В.Ленін, коли виступав на з’їзді, пообіцяв: “Ми всі пропозиції миру подамо на висновок Установчих зборів”⁴¹. У текст Декрету про землю була внесена ремарка: “Питання про землю, в усьому його обсязі, може бути розв’язане тільки всенародними Установчими зборами. В написаній В.Леніним і затвердженій з’їздом резолюції про Раднарком вказувалося: “Утворити для управління країною, аж

до скликання Установчих зборів, Тимчасовий робітничий і селянський уряд, який буде називатися Радою Народних Комісарів”⁴². У перший день своєї роботи (9 листопада) Раднарком підтвердив, що вибори в Установчі збори відбудуться, як було запропоновано, 25 листопада.

Вибори показали, що більшовицька партія користувалася популярністю лише у великих містах. Через різні причини вони були проведені в строк лише в 39 (з 79) виборчих округів. У ряді місць вони відбулися на початку грудня, а в кількох округах – на початку 1918 року. Всього було обрано 715 депутатів за даними списків, що збереглися. За даними 54 округів за більшовиків проголосувало менше 25 відсотків виборців, а в Україні – 10 відсотків. Усього в Установчі збори було обрано 370 есерів, 175 більшовиків, 40 лівих есерів, 17 кадетів, 15 меншовиків, 2 народних соціаліста, 86 – від національних груп (у тому числі українці).

Раднарком створив для роботи Установчих зборів настільки “сприятливі” умови, що на дату скликання, призначену ще Тимчасовим урядом, в Петрограді перебувало лише 172 депутати. В цей день, 11 грудня кадети і праві есери організували демонстрацію у резиденції Установчих зборів – Таврійського палацу. Але Раднарком за два дні до цієї дати прийняв декрет про умови відкриття Установчих зборів – тільки за наявності щонайменше 400 депутатів.

11 грудня ввечері В.Ленін підписав декрет “Про арешт вождів громадянської війни проти революції”. Декрет оголошував кадетських лідерів “ворогами народу”. В ту ніч і наступного дня в Петрограді відбувалося справжнє полювання на діячів кадетської партії. Були заарештовані навіть деякі депутати Установчих зборів – О.Шингарьов, Ф.Кокошкін, Ф.Родичев та ін. Шингарьова і Кокошкіна матроси забили в тюремній лікарні, інших депутатів незабаром випустили. Це був перший випадок, коли більшовики поставили поза законом політичну партію.

12 грудня роботу Всеросійської у справах виборів

в Установчі збори комісії (Всевибори) очолив М.Урицький. Згідно з декретом ВЦВК про право виборців відкликати депутатів, які не виправдали довіри, деякі лідери кадетської і есерівської партій були позбавлені депутатських мандатів. Їм не пояснили, як можна було не виправдати довіри до початку роботи Установчих зборів. Не пояснили й того, чому вони були відкликані не тими, хто їх обирав, а селянськими і армійськими з'їздами рад.

Керівники більшовицької фракції в Установчих зборах які займали високе становище в партії (Г.Зінов'єв, Л.Камен'єв, О.Риков, Д.Рязанов та ін.) вважали їх символом і завершальним етапом Російської революції. Тому вони пропонували не чинити перепон діяльності Установчих зборів. На пропозицію Леніна всі вони були усунуті Центральним комітетом РСДРП(б) з бюро фракції. ЦК схвалив тези Леніна про Установчі збори, в яких відкидалася думка про можливість передачі влади партії правих есерів, яка виграла вибори. Одночасно Раднарком ухвалив відкрити Установчі збори за наявності кворума 18 січня 1918 року.

Раднарком зробив все можливе, щоб відстрочити скликання Установчих зборів. Перші місяці після перевороту були потрібні, щоб приборкати радянську стихію, приборкати до рук важелі влади і поширити її на периферію. Однак до 18 січня справитися з цими завданнями ще не вдалося.

18(5) січня газета "Правда" вийшла з аншлагом "Сегодня гиены капитала и их наемники хотят вырвать власть из рук Советов". Петроград був оголошений у стані облоги. Для охорони Таврійського палацу були викликані команда з крейсера "Аврора" і дві роти з броненосця "Республіка". Маніфест на підтримку Установчих зборів, яка зробила спробу пробитися до палацу, була зупинена військами і розпорошена пострілами в натовп. Жертви (повідомлялося про вісім смертей, в іншому джерелі – 21) були урочисто поховані 22(9) січня на Преображенському цвинтарі, поряд з жертвами 1905 року. В своїй газеті "Новая жизнь"

М.Горький написав гнівну передовицю, в якій порівнював розстріл маніфестації з Кривавою неділею 9 січня 1905 року.

Опівдні 18 січня близько 410 депутатів Установчих зборів увійшли в Білий зал Таврійського палацу, в якому раніше проводила свої засідання Державна Дума. Серед депутатів найбільше було есерів-центристів на чолі з В.Черновим, більшовиків і лівих есерів.

Змістовну і сміливу промову виголосив один з найбільш яскравих діячів Російської революції Іраклій Церетелі. “Учредительное собрание собирается, - говорив він, - когда вся страна охвачена пожаром гражданской войны, не существует ни неприкосновенности личности, ни жилища, ни свободы слова, собраний, ни союзов, ни даже свободы стачек, когда тюрьмы переполнены заключенными, испытанными революционерами и социалистами, даже членами самого Учредительного собрания, когда нет правосудия и все худшие формы произвола и бесправия, казалось, навеки похороненные славной февральской революцией, снова получают права гражданства”⁴³. Це був точний діагноз того стану, в якому перебувала Російська революція після жовтневого перевороту.

О 5-ій годині ранку 19 січня до голови Установчих зборів В.Чернова підійшов начальник охорони Таврійського палацу, матрос А.Железняков. Він сказав, що караул стомився і всі присутні повинні покинути приміщення. На цій побутово-приниженій ноті Російська революція остаточно згасла. В ніч на 20 січня ВЦВК затвердив написаний раніше В.Леніним декрет про розпуск Установчих зборів.